

Landskap: *Skåne* Upptecknare: *Britte Runderantz*
Härad: *Boa* Berättare: *olika personer; se uppt. bla-*
Socken: *Uppåkra* Berättarens yrke: *dens bakside!*
Uppteckningsår: *1964* Född år _____ i _____

*Om befolkningsrelationer mellan
Lund och Uppåkra. omkr. år 1900*

s. 1-20.

M. 16035.

FOLKLIVSARKIVET

Institutionen för folklivsforsk-
ning vid Lunds universitet

B E F O L K N I N G S R E L A T I O N E R M E L L A N L U N D O C H

U P P Å K R A Å R 1 9 0 0 .

Avsikten med föreliggande uppteckning har varit att belysa hur befolkningen i en utpräglad jordbruksbygd betraktade den närliggande staden, och vilka relationer man hade till den.

Redogörelsen bygger på intervjuer med 6 olika personer, vilka samtliga har levt i Uppåkra en större del av sitt liv eller som på annat sätt haft intima kontakter med bygden.

Följande är uppgiftslämnare:

1. Bror Cronkvist	smed	f. 1888
2. Albin Andersson	lantbrukare, häradsdomare	f. 1889
3. Ida Hansson	f.d. piga	f. 1885
4. Erik Rundcrantz	civ. ing.	f. 1899
5. Hedvig Lundqvist	bagarhustru	f. 1885
6. Kerstin Bengtsson	lantbrukarhustru	f. 1891

Resultat av undersökningen:

Av uppteckningarna framgår att de enda förbindelser som lantbefolkningen av alla samhällsklasser hade med staden endast var av kommersiell natur och att något umgängesliv mellan stadsbygden och landsbygden ej förekom. Av samma skäl existerade ingen antagonism eller rivalitet hos de bägge befolkningsgrupperna. De var ej heller åtskilda av ~~diakta~~ dialektala olikheter, klädedräkten torde ej heller ~~h~~ skiljt dem åt. Rent idemässigt anammade lantbefolkningen inga "stadsfasoner" eller vice versa.

Sagesmannen har så nå som på
några få år bott i Uppåkra hela sitt
liv. Färderna var lantbrukare men be-
rättaren arbetade redan vid unga år
som smed i Uppåkra med undantag
för några år i Västbo.

Eller staden för man för att
handla och säga. Visserligen fanns en
handelsbod i byn, men den räcker ej
till för befolkningens behov. Man gick här
fots två dagar i veckan, onsdagar o. lördagar
för att säga om och ägg. Från skötte
någon kommersen, "det var hustrugna" och
männen som lades på "Manns café" för
att ta sig en sup. "Man talde mycket
men hade alltid gott älskare", man
har sig aldrig illa åt."

Kreatursmarknader, som var utsatta i almanackan, lockade många uppskatta-
ber till hund. Dit kom folk från
hunds omnejd, där var det till
och rörelse. De ägde rum på
blemenstugget och där kunde man
se alla uppskatta, som hade möj-
ligheten att komma ifrån sitt van-
liga arbete. Slagsmål mellan "fattare
och annat folk" hände till dag-
ordningen, t. o. m. hästarna deltog
i stridigheterna. Men allt bråk och
all oordning ville sagesmannen sätta
på spikens bonto. Man spårade
inte på alkoholen under dessa mark-
nadsdagar, och blåkrönas antal var
stort.

klasskullenaden var stor inom uppåkra-
byn, stubonden umgicks ej med
område lyckligt lottade bönder, men
någon klasskullenad mellan stadsborn från
Lund och lantborn från Uppåkra ansåg
sagesmännen ej ha förekommit. Man
ansåg ej stadsbefolkningen högfärdig och
hörde ej, att stadsbefolkningen "såg ner
på" lantbefolkningen. Man tog gärna
efter stadsbornas vanor men behållande
klädedräkten fanns ingen större skilnad,
måjligen hade stadsbefolkningens kläder
något mer grannlåt. Att lundabor och
uppåkrabor ansåg sig som gelika ansåg
sagesmännen ber på att man talade
samma dialekt. Sörlänningar, däremot,
bosatta i Ystad - Trelleborgs trakten, vars
idiom skilde sig från lunda områdets

betraktade man nedlåtande

Uppåkrakon för aldrig till staden
för att roa sig. Hembygden erbjöd
ej heller några föreställningar, det var
en "döbyggd". De ungdomar, som ville
roa sig för till Raby. Att "slå
katten in tunnau" var ett nöje som
de ägnade sig åt på lusti skim-
mel färdar dag.

Kontakt med staden hade man
indirekt genom kyrkan. En professor
från Lund "innehade kallet" som
kyrkherde. Pastornas bodde i Lund
och för ut till Uppåkra för gods-
tjänster etc. Men då pastornas väx-
lade ofta blev kyrkan ej den sam-
lingspunkt man väntat sig.

Vanligast var att ungdomarna

stannade hemma och arbetade på
gården. "Bättre folks" barn kunde ibland
gå ut i hund. Hemma tegelbruk
inlade emellertid de flesta av dem,
som sökte utbildning på annan
ort

Lund var för uppköparen vid bebohuset
"stau", dit man begav sig för att säga
oh köpa oh hade för folk från uppköpa
endast mässor i handels-synpunkt.
Mestadels gick man till fots, i bästa
fall färdades man med häst oh
vagn. Kreatursmarknaderna på bleuens-
tinget var av uppköparen tilligt frekven-
terade, två ägde rum på hösten,
två på våren. På Märkettinget, däremot,
var det lugnare året runt onsdagar
oh lördagar. Småbrukarna sålde ofta
mjölk, men det man vanligast sålde
var smör, vilket stadsfrunna anså-
hade med tillhjälp av en två-körna.
Man hade för detta ändamål speciellt
"smörgesmö" På Stortorget vid rådhuset
såldes kött. Färsämringen sköttes ofta

av slaktare från staden, som besökt
lantgårdarna och gjort uppköp av slakt-
djur. Med dessa slaktare stod bönderna
på god fot, och efter avslutad affär
bjöds gästen oftast in på en sup,
och man hade en stunds angenämt
samspråk.

Endast handelskontakter hade man
älsk med Lund. Något umgänge mellan
stadskor och lantkor fanns ej, undan-
tagandes tidigare nämnda slaktares besök
på bondgårdarna. Några närmiljöer erbjöd
staden ej lantkor, "leatern var ju bara
från de länder". Endast då bondhustvinnan
stod på luget och sålde, kunde bonden
hoppa av en stund på en krog. Under
sina färder till Malmö hände det ibland
att stadsbefolkningen och studenterna stannade

här vid någon av Uppåkras två krogar.

"Köpsstapel" ansågs finare än lant-
bon, de hade finare kläder och mer
granulät. En del stadsbor ansåg sig
också "fri mer" än fick från landet.
Det gällde oftast yngre personer. "Vänligt
fick" från landet tog ej efter stadsbors
sätt att klä sig mer pråvfullt an-
vända "smällpisharode" som i staden.

De lantbögar, som sökte arbete utomfö-
byn, bl. a. småbrukare, tog vanligtast an-
ställning vid komma eller Åkarys legel-
bruk och aldrig i Lund. Anledningen
här till var, att lantbögar ansågs dummare,
dessa gällde främst ungdomarna från
landet. Speciellt bodhållarna ansåg sig
finare än lantborna och slagsmål före-
kom ofta dessa kategorier av ungdomar emellan.

4/
Sagesmannen anser att de skollnaden
som fanns mellan lundabö och rypåka-
bö var små i jämförelse med den
klasskullnad som fanns de olika gåda-
na emellan på landsbygden. Tilltalsordet
"du" användes i skolan till alla klass-
kamrater, men efter avslutad skolgång
fick detta ej användas som tilltalsord
till storbondens son.

Sagesmannen har sedan unga å
kris hon gifte sig varit piga. Hon hade
själu mycket sällan kontakt med Lund
Hon kan endast erinra sig att hon såsom
ung flicka varit i staden några få
gångar. Husbondskapet skötte själva
handeln i staden och pigorna fick
alltid stanna hemma för att mjölka
och sköta annat under bondens borts-
varo. "Man fick jämt arbeta. Satte man
sig ner för att läsa tidningen (Skånska
Dagbladet) så ville bonden ha den.
För se, det var skillnad på folk kring
år 1900."

I kyrkan gick man mest för att
slippa mjölka. Julfirandet var det enda
något en piga fick delta i. Då
leptes det blindbock och man klädde

ut sig.

Någon skilnad i klädedräkt mellan
folk i hund och loppåka eller någon
skilnad i folks sätt att behålla
varandra kunde berättelsen inte erinra
sig under sina få lundabesök.
Klasskillnaden inom de olika grupperna
på landet var större.

Sagesmannen är son till skolläraren i
Uppåkra. Hans berättelse härrör från
tiden ca. 1910, då kontakten med
Lund var livligare och inte uteslutande
berörde handeln.

Om det inte var precis vanligt,
så ansågs det ej anmärkningsvärt att
en old ungdomar efter avslutad folk-
skola i Uppåkra, fortsatte sin skol-
gång i Lund. Man gick (eller från
1920-t. cyklade) till staden.

Onsdagar och lördagar stod
uppåkrabor på Mårtens torget och sålde
grönsaker, frukt och fjäderfä. De mindre
barnen följde gärna med till torget
medfärande valms och blåbär, som de
sålde och fick lite mälpengar.
Till Mormans kafé gick man

gäma under sina stadsbesök, då
samlades ofta uppåkiaker, det häft
hade blivit deras speciella fuhåll

Någon motsättning mellan lunda-
ker och uppåkiaker hade sagesmännen
aldrig märkt. Ingen behandlades
nedlåtande för att han var "från
landet". Ej heller hade någon skulnad
i klädedräkt eller andra vanor obser-
verats.

Berättelskans författare har bott i
Uppåkra sedan 1878. Fadern var
målare, hans hustru nedlades 1925.
Hon är själv änka efter bageren i
Uppåkra och har bott alla sina
levnadsår i byn i ett hus, som
ligger i direkt anslutning till bageriet.
Förut bageriet hade formen, en
ko och en liten bit jod "dy" det
var självhushållning för "

Den berättande författaren, att
hon själv aldrig bedrivit någon handel
i byn, men att lantbrukarna gick
till staden en gång i veckan
för att på Mårtenstorgets salja
ägg, smör och kött. Även torget
vid rådhuset var en handels-
plats.

Förutom den nödvändiga kommersen
för männen till hund en gång
i veckan "för att få sin vecko-
ranson", men man uppförde sig alltid
anständigt. Truarna hjälpte ofta med
till hund för att handla och
hade då klätt sig fina. Mestadels
fick man gå till staden, ty
"männen var rädda om skydden",
 trots den tunga böda man alltid
bar på."

Fick i Uppåkra nog gärna
efter stadsbornas vanliga betjäffande
klädedräkten. Att gå i hatt före
sekelskiftet 1900 var för lantbon,
även från de större gårdarna,
otänkbart, men efter 1900 vågade
även den enkla lantbon ikläda

sig en dylik hundbonod.

Sagesmannen ansåg, att lundaborna för skelshiftet, möjligen hade betraktat uppåkborna liksom nedlåtande, men att en uppförning av klasserna skett vid denna tid och efter år 1900 kan han inte erinra sig någon skilnad i folks sätt att betrakta varandra varken från hunds eller uppåkbors sida. Men bönderna i uppåka hade alltid varit liksom skomarna och övriga lantarna. Detta gällde speciellt de mer välsituerade.

Till staden för man även annandag jul för att gå på teater. Perna samma dag gavs år efter år "Värmlänningarna" på man

emellertid bevarat föreställningarna
ett par år i rad höllnade man
då programmet ej värlade.

Inga spelulla fester firades i
byn, ej heller hade man några
seder gemensamma med hund.

Julfirandet startade emellertid med
den årligen återkommande seden,
att byns drängar vid 17-18-tiden
på julaftonen sköt med bössor

Ibland för man med låg från
Åhays till Malms för att då på ^{på fm.}
Storaget bevilja inblåsning av juleu.
Om man skyndade sig rikligt fick
tid över för ett kompisbesök, innan
låget gick hem igen.

Skanska Dagbladet var nyhetstid-
ning, två hushåll köpte tidningen tillsammans

Bevättuskans föräldrar hade lantbruk i Uppåkra i alla å, hon är själv gift med en lantbrukare i byn.

Till Lund begav sig Uppåkra-bon omkring med hästskuts eller till fots. En gång i veckan för hennes familj till staden för att sälja ägg och smör på Mästers-laget. Även kreatursmarknaderna på Blomenslaget besöktes, men några detaljer angående dessa minns sagesmannen ej.

Lund hade endast intresse som anförmanplats för jordbruksprodukterna samt för vissa småuppköp. Egentligen bjöd ej staden på några attraktioner. Till Bökeberg för man, när man skulle roa sig, dit gick resan

fyra gånger per år.
Sages mannen kan ej minnas
att man tog efter stadens lev-
nadsvanor, ej heller påverkades
man av stadsbefolkningens kläd-
vanor. Ti de de dithana i
berättelskans famig anlades en
sömmeiska som i hemmet förfärdi-
gade de nödvändiga klädesplaggen.
Någon högfärd, lundabon
visavi uppåklåden eller tvärlin kan
sages mannen ej erinra sig, ej
heller någon klasskullnad bönder
emellan inom byn. Ännu en genera-
tion tillbaka brukade berätta om
de glada festa, man arrangerade
på bondgårdarna, då värdskapet
mestadels ej behövde tänka på

gästernas traktering, då man hade
rikligt med färing med sig. Stora
stekar, kakor och läsk hade ej
helt ovanligheterna.

Några kadikionella fester eller
sedvänjan kan sagesmannen ej
erinnra sig, ej heller skeddde jul-
firandet "på något speciellt sätt".

Skånska Dagbladet var ortens
nyhetsorgane, denna tidning delades
ofta med ännu ett hushåll.